

MAKROIQTISODIY BARQAROR RIVOJLANISHNING ROSSIYA TAJRIBALARI

Boltaeva Dilafza Jumakulovna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

E-mail: dbj2910@gmail.com; Tel: +998931080115

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6801635>

Annotatsiya: ushbu maqolada Rossiya Federatsiyasining makroiqtisodiy ko'rsatkichlari, mamlakatning turli sohalardagi iqtisodiy holati hamda makroiqtisodiy barqaror rivojlanish tajribalari va ularning tahlili yillar kesimida yoritilgan.

Kalit so'zlar: YaIM, yalpi qo'shilgan qiymat, nominal YaIM, real YaIM, inflatsiya, import, eksport, tashqi qarz, investitsiya, ishsizlik.

Rossiya iqtisodiyoti dunyo miqyosidagi davlatlar orasida 6-o'rinni egallaydi va Yevropa davlatlari orasida YaIM (PPP bo'yicha) 2019 – yilda 4,39 trillion dollarni tashkil etdi.¹ Jahon bankining ma'lumotlariga ko'ra nominal YaIM bo'yicha (2019-yilda 1,7 trillion AQSh dollari) Rossiya dunyoda 11-o'rinni, Yevropada 5- o'rinni egallaydi. Aholi jon boshiga YaIM (PPP bo'yicha) Rossiya 2019-yilda 50-o'rinni egallagan. Rossiya iqtisodiyoti o'tish davri turiga kiradi.²

Rossiya aholisi dunyo aholisining taxminan 1,9% ni tashkil qiladi; mamlakatning jahon iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi 2018 – yilda 3,12% ga yetdi.³ Rossiya inson taraqqiyoti darajasi juda yuqori bo'lgan mamlakatlar guruhiga kiradi, JST va YeAI a'zosi hisoblanadi. Davlat kompaniyalarining Rossiya YaIM ga qo'shgan hissasi munozarali masaladir, bunda ularning baholari kattaligi bo'yicha farqlar mavjud: Federal monopoliyaga qarshi xizmatining ma'lumotlariga ko'ra, noma'lum mutaxassislarga murojaat qilgan holda bu ko'rsatkich 70% ni, XVF ma'lumotlariga ko'ra - 33% ni ko'rsatadi.⁴

Rossiyada yalpi qo'shilgan qiymatning tarmoq tuzilishi (2016 yil ma'lumotlariga ko'ra)⁵:

- Qishloq , ov va o'rmon xo'jaligi - 4,5%
- Baliq ovlash , baliq yetishtirish - 0,3%
- Minerallarni qazib olish - 9,4%

¹ World Economic Outlook Database, april 2020. IMF.org. International Monetary Fund. Дата обращения: 1 мая 2019

² GDP (current US\$) (англ.). World Bank (14.04.2020). Дата обращения: 1 июля 2020

³ GDP based on PPP share of world total (англ.). IMF (14.04.2020). Дата обращения: 1 июля 2020.

⁴ Ольга Егеева. МВФ оценил долю государства в российской экономике в 33%. РБК(12 марта 2019). Дата обращения: 10 ноября 2019.

⁵ Валовая добавленная стоимость по видам экономической деятельности

- Ishlab chiqarish sanoati - 13,7%
- Elektr energiyasi, gaz va suvni ishlab chiqarish va taqsimlash - 3,1%
- Qurilish - 6,2%
- Savdo - 15,9%
- Mehmonxonalar va restoranlar - 0,8%
- Transport va aloqa - 7,8%
- Moliyaviy faoliyat - 4,4%
- Ta'lim - 2,6%
- Sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar - 3,8%
- Boshqa tarmoqlar - 27,6%

Federal okruglar tomonidan Rossiyaning yalpi qo'shimcha qiymatining tuzilishi (2017 yil ma'lumotlariga ko'ra):⁶

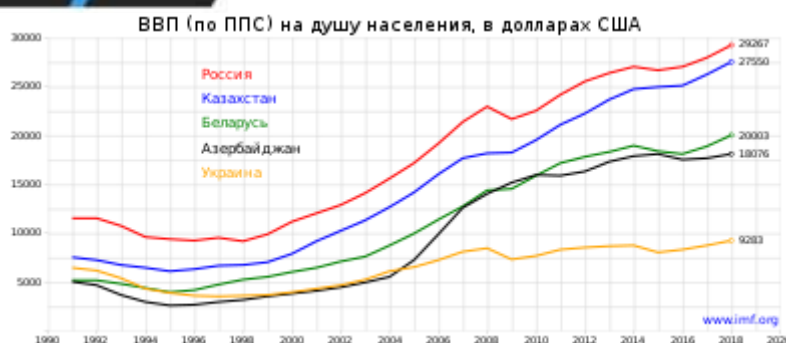
- Markaziy federal okrug - 34,9%
- Volga Federal okrugi - 14,7%
- Ural federal okrugi - 14,3%
- Shimoli-g'arbiy federal okrugi - 10,9%
- Sibir federal okrugi - 10,4%
- Janubiy Federal okrugi - 7,2%
- Uzoq Sharq federal okrugi - 5,2%
- Shimoliy Kavkaz federal okrugi - 2,4%

Federatsiya sub'ektlari orasida yalpi mahsulot hajmi bo'yicha eng kattasi Moskva, Tyumen viloyati, Sankt-Peterburg, Moskva viloyati va Krasnodar o'lkasidir.

1990-yillarning boshlarida o'tkazilgan iqtisodiy islohotlar natijasida Rossiyaning yalpi ichki mahsuloti islohotgacha bo'lgan davrga nisbatan ikki baravar kamaydi. Rossiyaning jahon YaIMdagi ulushi 1991-yilda 3,4 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2001-yilga kelib 1 foizgacha kamaydi. XX asrning oxiriga kelib Rossiya keng ko'lamli iqtisodiyotning ustunligini yo'qotdi va YaIM bo'yicha (sotib olish qobiliyati paritetida) 5-dan (1991 yilda SSSR) dunyoda 10-o'ringa tushib qoldi va hozirgi bozor kursi bo'yicha u Xitoy, Meksika, Braziliya, Hindistonga yutqazdi.⁷

⁶ Валовой региональный продукт в текущих основных ценах — всего (1998—2017 гг.)

⁷ Чернопятав А.М. Формирование современной экономики России // Инновационная экономика: информация, аналитика, прогнозы : журнал. — М.: Общество с ограниченной ответственностью «Издательский дом Магистраль», 2016. — № 1. — С. 66.

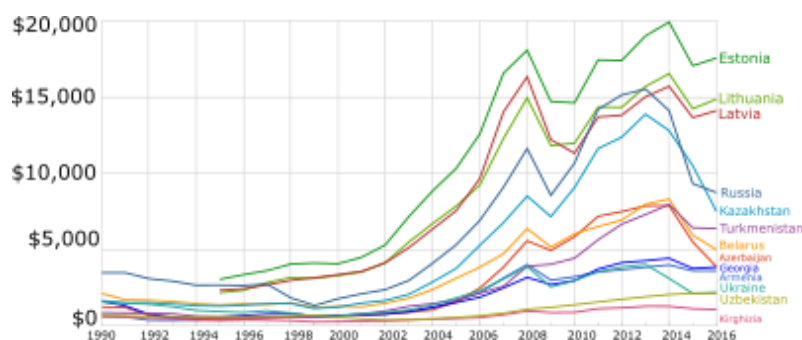
1-rasm. SSSRning qulashi natijasida vujudga kelgan Rossiyada va boshqa yirik davlatlarda PPP asosida jon boshiga YaIM o'sish dinamikasi

1999-yildan boshlab vaziyat barqarorlashdi va mamlakat yalpi ichki mahsuloti doimiy ravishda o'sishni boshladi. Barcha ko'rsatkichlarning o'sishi 2012-yilgacha qayd etildi, o'sha paytda umumiy o'sish pasayib, YaIM o'sishi pasayishni boshladi.⁷

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2016-yilgi YaIM (PPP) bo'yicha Rossiya dunyoda 6-o'rinni egalladi (3,397 milliard dollar).⁸ Yalpi ichki mahsulot hajmi bo'yicha (nominalda) - dunyoda 12-o'rin (1281 milliard dollar) ga ko'tarildi.

Federal davlat statistika xizmati ma'lumotlariga ko'ra, Rossiyaning 2016-yilgi YaIM nominal birliklarda 86,043 milliard rublni tashkil etdi. 2011-yil doimiy narxlarida YaIM 62 119 milliard rublni tashkil etgan.⁹

XVF ma'lumotlariga ko'ra, 2016-yilda Rossiya aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot (PPP) ulushi bo'yicha dunyoda 47-o'rinni egallaydi.¹⁰ 1991-yildan 2014-yilgacha Rossiyada PPP bo'yicha aholi jon boshiga YaIM 207 foizga o'sdi.

2-rasm. 1990-yildan 2016-yilgacha SSSRning qulashi natijasida vujudga kelgan Rossiyada va boshqa davlatlarda aholi jon boshiga YaIM (nominal) o'sishining dinamikasi

⁸ GDP, PPP (current international \$). Всемирный банк (9 февраля 2016). Дата обращения: 10 июля 2017.

⁹ Валовой внутренний продукт. Федеральная служба государственной статистики. Дата обращения: 10 июля 2017

¹⁰ GDP based on purchasing-power-parity (PPP) per capita (англ.). МВФ (10 October 2017). Дата обращения: 10 октября 2017

2016-yilda Rossiya aholi jon boshiga (nominal) yalpi ichki mahsulot hajmi bo'yicha jahonda 67-o'rinni egallaydi bu: 8928 \$ (Venesuela \$ 9258 va Braziliya \$ 8727 ro'yxatda eng yaqin qo'shnilari) tashkil etdi.¹¹

1-jadval.

2000-2010 yillar va 2010-2016 yillardagi o'zgarishlar¹²

Ko'rsatkichlar	2000 yil	2010 yil	O'zgarishlar 2000-2010 ▼ ▲ ,%	2016 yil	O'zgarishlar 2010-2016 ▼ ▲ ,%
YMD PPP bo'yicha (trillion AQSh dollari)	0.97	2.84	193	3.31	17
Eksport hajmi (milliard AQSh dollari)	99.22	392.67	296	281.85	-28
Savdo balansi (milliard AQSh dollari)	57.09	147	157	90.26	-39
Tashqi qarz (milliard AQSh dollari)	178.26	466.29	162	519.1	11
Iste'mol narxlari indeksi (%)	120.2	108.8	-9	105.4	-3
Sanoat ishlab chiqarish indeksi (%)	100	138.3	38	149.3	8
Pul daromadlarining haqiqiy hajmi (%)	113.4	105.4	-7	94.4	-10
Pensiyalarning haqiqiy hajmi (%)	128	134.8	5	96.9	-28
Chakana savdo aylanmasi (trillion rubl)	2.35	16.51	603	28.32	72
Qashshoqlik darajasi (umumiy	29	12.5	-57	13.5	8

¹¹ World Economic Outlook Database-April 2017, International Monetary Fund. Опубликовано 18 April 2017

¹² Росстат: Внешняя торговля Российской Федерации товарами (по методологии платежного баланса)

aholining%)					
Ishsizlik darajasi (15-72 yoshdagi aholining%)	10.6	7.3	-31	5.5	-25
Tug'ilganlar soni (ming)	1266.8	1788.95	41	1888.73	6
O'lganlar soni (ming)	2225.33	2028.52	-9	1891.02	-7
Aholining tabiiy o'sishi (ming)	-958.53	-239.58	-75	-2.29	-99

Yillar kesimida tahlil.

1990-yillarda mamlakat iqtisodiyoti chuqur tanazzulni boshdan kechirdi, inflyatsiyaning o'sishi bilan birga investitsiyalarning pasayishi, tovarlarning yetishmasligi, tashqi qarzlarning ko'payishi, iqtisodiyotning barterlanishi, uy xo'jaliklari daromadlarining pasayishi va boshqa ko'plab salbiy hodisalar yuz berdi. O'n yil ichida bir qator iqtisodiy islohotlar amalga oshirildi, jumladan, narxlar va tashqi savdoni liberallashtirish, ommaviy xususiylashtirish. Islohotlar natijalaridan biri mamlakat iqtisodiyotining rejalashtirilgan iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish edi.

1990-yillarda Rossiyada jismoniy va yuridik shaxslarning soliqqa tortish darajasi oshirib yuborilgan va soliq qonunchiligining doimiy ravishda qattiqlashishiga qaramay, korxonalar katta miqdorda soliq to'lashdan bo'yin tovlash bilan shug'ullanishgan. 1990-yillarda mamlakat mintaqalarining iqtisodiy rivojlanishidagi farq ham o'sib bordi.

2-jadval.

Jadvalda 1992-1999-yillardagi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar keltirilgan¹³.

Series Name	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GDP (current US\$)	4,6E+11	4,35E+11	3,95E+11	3,96E+11	3,92E+11	4,05E+11	2,71E+11	1,96E+11
GDP growth (annual %)	-14,531	-8,6685	-12,569	-4,1435	-3,7550	1,3999	-5,2999	6,3999

¹³ <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators#>

	1	4	8	3	7		6	
GDP per capita growth (annual %)	-14,6139	-8,61968	-12,5398	-4,12277	-3,61498	1,567711	-5,14312	6,729496
Inflation, GDP deflator (annual %)	1490,418	887,8407	307,2981	144,0069	46,03638	15,0585	18,53897	72,38661
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	0,1	0,31	0,37	0,39	0,4	1,23	1,16	1,01
Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	5,18	5,88	8,13	9,45	9,67	11,81	13,26	13,04
External balance on goods and services (% of GDP)	14,06786	7,710746	4,563045	3,395117	4,223475	2,202762	6,670158	17,04666
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	0,252232	0,278287	0,174541	0,522257	0,658454	1,201359	1,019119	1,662283
Imports of goods and services (% of GDP)	48,2546	30,49385	23,19533	25,89389	21,84951	22,52708	24,55105	26,17331
Exports of	62,322	38,204	27,758	29,289	26,072	24,729	31,221	43,219

goods and services (% of GDP)	46	59	38	01	99	84	21	97
CG debt, total (% of GDP)	..	..	..	..	..	..	143,949	100,7441

2000-yillarda Rossiya iqtisodiyotida YaIM, sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, qurilish, aholining real daromadlari o'sishi qayd etildi (YaIM :2000-yilda 10%, 2001-yilda 5,1%, 2002-yilda 4,7%, 2003-yilda 7,3%, 2004-yilda 7,2%, 2005-yilda 6,4%, 2006-yilda 8,2%, 2007-yilda 8,5%, 2008-yilda 5,2%). Qashshoqlik darajasidan past bo'lgan aholi ulushining pasayishi kuzatildi (2000-y. 29% dan 2007-y. 13% gacha). 1999-yildan 2007-yilgacha qayta ishlash sanoatining ishlab chiqarish indeksi 77 foizga, shu jumladan mashinasozlik va uskunar ishlab chiqarish - 91 foizga, to'qimachilik va tikuvchilik mahsulotlari ishlab chiqarish 46 foizga, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish 64 foizga o'sdi.

3-jadval.

Series Name	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GDP (current US\$)	2,6E+11	3,07E+11	3,45E+11	4,3E+11	5,91E+11	7,64E+11	9,9E+11
GDP growth (annual %)	10,00007	5,100051	4,699992	7,299952	7,199948	6,399965	8,200068
GDP per capita growth (annual %)	10,46372	5,546717	5,182747	7,787965	7,632493	6,806606	8,554945
Inflation, GDP deflator (annual %)	37,69793	16,47962	15,66191	13,65714	20,25515	19,27943	15,12041
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	1,06	1,12	1,18	1,16	1,09	1,07	1,08
Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	10,58	8,98	7,88	8,21	7,76	7,12	7,06
External balance on goods and services (% of	20,02698	12,67613	10,77974	11,37169	12,25393	13,69288	12,72755

GDP)							
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	1,031161	0,928663	1,005536	1,842377	2,606185	2,029804	3,797718
Imports of goods and services (% of GDP)	24,03347	24,21737	24,43285	23,87829	22,16396	21,51018	21,00293
Exports of goods and services (% of GDP)	44,06044	36,89349	35,21259	35,24998	34,41789	35,20307	33,73048
Central government debt, total (% of GDP)	62,14889	48,98362	41,35272	..	..	16,66087	9,891073

2000-yillarda Rossiya Prezidenti V.V.Putin soliq qonunchiligiga o'zgartirishlar kiritgan bir qator qonunlarni imzoladi: jismoniy shaxslarda olinadigan daromad solig'ining yagona shkalasi 13 foizga o'rnatildi, daromad solig'i stavkasi 24 foizga tushirildi va regressiv o'lchov joriy etildi. Yagona ijtimoiy soliq, tovar aylanmasi va savdo solig'i bekor qilindi, soliqlarning umumiy soni 3 baravarga kamaytirildi (54 dan 15 gacha).¹⁴ 2006-yilda Rossiya Federatsiyasi moliya vazirining o'rinbosari Sergey Shatalov soliq islohoti davrida soliq yuki 34-35% dan 27.5% gacha kamayganligini va soliq yuki neft sektoriga qayta taqsimlanganligini aytdi. Soliq islohoti soliq yig'ishni ko'paytirdi va iqtisodiy o'sishga turtki bo'ldi.¹⁵

2001-yil oktyabr oyida Rossiya Federatsiyasining yangi Yer Kodeksi kuchga kirdi, u yerga (qishloq xo'jaligi yerlaridan tashqari) egalik huquqini ta'minladi va uni sotib olish va sotish mexanizmini belgilab berdi. 2002-yil iyulda "Qishloq xo'jaligi yerlarining aylanmasi to'g'risida" federal qonuni imzolandi, u qishloq xo'jaligi yerlarini sotib olish va sotishga ruxsat berdi.

Bir qator boshqa ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar amalga oshirildi: pensiya (2002), bank (2001-2004), nafaqalar monetizatsiyasi (2005), mehnat munosabatlari, elektr va temir yo'l transportida islohotlar.

2005-yilda YaIM hajmi o'tgan yilga nisbatan 6,4% ga o'sib, 21665,0 mlrd. 2005-yilda sanoat ishlab chiqarishining o'sishi 4,0%, chakana savdo aylanmasi - 12,0%, asosiy kapitalga investitsiyalar - 10,5%, yuk tashish hajmi - 2,6% ni tashkil etdi. Iste'mol narxlari indeksi 10,9%, YaIM deflyatori - 18,8% ni tashkil

¹⁴ Основные направления налоговой политики в Российской Федерации на 2008—2010 гг. // Министерство финансов Российской Федерации

¹⁵ Налоговая политика Путина сулит успех // The Wall Street Journal, 26 ноября 2002, Перевод на русский

etdi. 2005-yilda tashqi savdo aylanmasi 370,4 milliard dollarni, savdo balansi 120,1 milliard dollarni tashkil etdi.

2006-yil 1 iyulga kelib Rossiya rubli joriy va kapital operatsiyalar uchun konvertatsiya qilinadigan bo'ldi.

2006-yilda Rossiya YaIM hajmi 26 trillion rubldan oshdi. Federal soliq xizmati tomonidan federal byudjetga 2006-yilda o'tkazilgan soliq tushumlari 3000,7 milliard rublni tashkil etdi. (2005-yilga nisbatan 19,7% ga o'sish). 2006-yil 1-dekabrda 197-FZ-sonli federal qonunga binoan 2006-yil uchun federal byudjetning parametrlari quyidagi miqdorda tasdiqlandi: xarajatlar 4 431,076 milliard rubl, daromadlar 6 170 170,484 milliard rubl. Shunday qilib, 2006-yil uchun federal byudjet profitsiti 1 739,408 milliard rublni tashkil etdi. Rasmiy inflyatsiya 9 foizni tashkil etdi.

4-jadval.

Series Name	2007
GDP (current US\$)	1,3E+12
GDP growth (annual %)	8,499978
GDP per capita growth (annual %)	8,685761
Inflation, GDP deflator (annual %)	13,84124
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	1,07
Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	6
External balance on goods and services (% of GDP)	8,621998
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	4,298948
Imports of goods and services (% of GDP)	21,54206
Exports of goods and services (% of GDP)	30,16406
Central government debt, total (% of GDP)	7,15843

Rossiyaning oltin-valyuta zaxiralari yana bir rekord o'rnatdi, 2007-yil 5-yanvar holatiga ko'ra ular 303,9 milliard dollarni tashkil etdi. Bu Rossiyaga ushbu ko'rsatkich bo'yicha dunyoda Xitoy va Yaponiyadan keyin uchinchi o'rinni taqdim etdi.

Rossiya YaIM hajmi 2007-yilda amaldagi narxlarda 33 247,5 milliard rublni tashkil etdi. 2007-yilda YaIM (PPP) bo'yicha Rossiya iqtisodiyoti Yevropada ikkinchi o'rinda dunyoda yettinchi o'rinda edi (ulushi 3,2%).

Rosstat ma'lumotlariga ko'ra 2007-yilda YaIM o'sishi taqqoslanadigan narxlarda 8,5% ni, sanoat ishlab chiqarishi - 6,3%, yil davomida inflyatsiya - 11,9% ni tashkil etdi. Rosstat ma'lumotlariga ko'ra tashqi savdo aylanmasi 2007-yilda (haqiqiy narxlarda) 578,9 mlrd dollarni tashkil etdi (2007 yilga nisbatan 123,7%), shu jumladan eksport - 355,5 mlrd dollar (o'tgan yilgiga nisbatan 117,1%), import - 223,4 mlrd dollar (o'tgan yilgiga nisbatan 136,0%). 2007-yilning 11 oyida rublning haqiqiy mustahkamlanishi 4,6% ni tashkil etdi (dollarga nisbatan - 14,15%, yevroga nisbatan - 4,2%).

Rossiya iqtisodiyotining 2007-yildagi natijalari 2005-2006 yillarga nisbatan o'sishning tezlashishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, investitsiyalar va iste'molchilar talabi, qurilish hajmining o'sishi va ishlab chiqarish tarmoqlaridan ko'plab mahsulotlarni ishlab chiqarishni tezlashtirish yoqilg'i-energetika sohasining iqtisodiyotga ta'sirining pasayishi fonida sodir bo'ldi, ya'ni o'sish ko'proq darajada energiya manbalarining yuqori narxlari hisobiga emas, balki quyi narxlariga asoslandi.

2007-yilda Rossiya iqtisodiyotining o'sish sur'ati (8%) so'nggi yillardagi eng yuqori ko'rsatkich bo'ldi. Bu yil oxirida Rossiya Italiya va Frantsiyani ortda qoldirib, dunyodagi eng yirik "yetti" mamlakatga kirdi.

5-jadval.

Series Name	2008	2009
GDP (current US\$)	1,66E+12	1,22E+12
GDP growth (annual %)	5,199969	-7,79999
GDP per capita growth (annual %)	5,246214	-7,82775
Inflation, GDP deflator (annual %)	18,01352	1,970613
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	1,1	1,25
Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	6,21	8,3
External balance on goods and services (% of GDP)	9,236655	7,441141
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	4,502699	2,992129
Imports of goods and services (% of GDP)	22,07291	20,49696
Exports of goods and services (% of GDP)	31,30956	27,9381
Central government debt, total (% of GDP)	6,495287	8,697866

Jahon iqtisodiy inqirozining boshlanishi Rossiyani ham ayab o'tirmadi. Jahon banking ma'lumotlariga ko'ra, 2008-yildagi Rossiya inqirozi "chuqur uch

karra zarbasi ostida xususiy sektorning haddan tashqari qarz olishlari natijasida yuzaga kelgan xususiy sektor inqirozi sifatida boshlandi: savdo shartlari, kapitalning oqishi va tashqi qarz olish shartlarining kuchayishi" ¹⁶.

Rossiya uchun inqiroz qimmatli qog'ozlar bozorining qulashi, rus valyutasining qadrsizlanishi, sanoat ishlab chiqarishining pasayishi, YaIM hajmi, uy xo'jaliklarining daromadlari, shuningdek, ishsizlarning ko'payishida ifodalangan. 2009-yil may oyida Rossiyaning yalpi ichki mahsuloti o'tgan yilning shu oyiga nisbatan 11 foizga kamaydi. Ushbu oyda eksport 2008-yil may oyiga nisbatan 45 foizga kamaydi va 23,4 milliard dollarni tashkil etdi; import 44,6 foizga kamayib, 13,6 milliard dollarni tashkil etdi, savdo balansi 1,8 baravar kamaydi.

Hukumatning inqirozga qarshi choralari katta xarajatlarni talab qildi. 2009-yil 1-iyul holatiga ko'ra Markaziy bankning oltin-valyuta zaxiralari 412,6 mlrd dollarni tashkil etdi, bu 2008 yil 1-iyulga (569 mlrd dollar) nisbatan 27,5% ga kam edi.

2009-yilning ikkinchi yarmida iqtisodiy turg'unlik bartaraf etildi - joriy yilning uchinchi va to'rtinchi choragida mavsumiy omillarni hisobga olgan holda Rossiya yalpi ichki mahsulotining o'sishi mos ravishda 1,1% va 1,9% ni tashkil etdi. Biroq, 2009-yil oxirida Rossiyaning yalpi ichki mahsuloti 7,9% ga kamaydi.

6-jadval.

Series Name	2010	2011	2012	2013
GDP (current US\$)	1,52E+12	2,05E+12	2,21E+12	2,29E+12
GDP growth (annual %)	4,5	4,300029	4,024086	1,755422
GDP per capita growth (annual %)	4,453094	4,218726	3,849156	1,538964
Inflation, GDP deflator (annual %)	14,19111	24,46009	8,907868	5,320139
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	1,27	1,23	1,17	1,28
Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	7,37	6,54	5,44	5,46
External balance on goods and services (% of GDP)	8,075616	8,075324	6,66325	5,403524
Foreign direct investment,	2,830827	2,692357	2,290796	3,019398

¹⁶ «Доклад об экономике России» № 18 // Всемирный банк

net inflows (% of GDP)				
Imports of goods and services (% of GDP)	21,13994	19,98004	20,24407	20,44181
Exports of goods and services (% of GDP)	29,21556	28,05536	26,90732	25,84534
Central government debt, total (% of GDP)	9,098106	8,641082	8,551409	9,067256

2010-yil mart oyida Jahon banki hisobotida Rossiya iqtisodiyotiga zarar inqiroz boshlanishida kutilganidan past bo'lganligi ta'kidlangan. Jahon bankining fikriga ko'ra, bunga qisman hukumat tomonidan amalga oshirilgan inqirozga qarshi katta choralar sabab bo'lgan.

2010-yil oxirida Rossiyaning yalpi ichki mahsulotining o'sishi 4,5 foizni tashkil etdi, Rossiya PPP bo'yicha YaIM hajmi bo'yicha dunyo mamlakatlari orasida 6-o'rinni egalladi.

2011-yilda Rossiya yalpi ichki mahsuloti 4,3 foizga o'sdi, Rossiya iqtisodiyotiga sarmoyalar so'nggi 20 yil ichida yiliga 370 milliard dollar miqdorida rekord darajaga yetdi. SSSR qulaganidan keyin inflyatsiya darajasi eng past darajaga tushib ketdi (6,6%).

2012-yil 1-yanvardan Rossiya, Belorusiya va Qozog'istonning Umumiqtisodiy makoni ish boshladi. O'sha yilning 22-avgustida Rossiya Jahon savdo tashkilotiga qo'shildi.

2012-yil oxirida iqtisodiy o'sish sekinlasha boshladi va 3,3% ni, inflyatsiya - 6,6% ni tashkil etdi. Umuman olganda, 2012-yilda Rossiya sanoat ishlab chiqarishi 2,6% ga o'sdi (taqqoslash uchun, 2011-yilda 4,7%, 2010-yilda 8,2%).

2013-yilda Rossiyada iqtisodiy o'sish tarkibiy muammolar va investitsiya faolligining sustligi tufayli pasayib ketdi. YaIM o'sishi 1,3%, inflyatsiya - 6,5%, sanoat o'sishi - 0,8% ni tashkil etdi. 2013-yilda Rossiyadan kapital chiqishi 61 milliard dollarni tashkil etdi.

7-jadval.

Series Name	2014
GDP (current US\$)	2,06E+12
GDP growth (annual %)	0,736267
GDP per capita growth (annual %)	-1,04526
Inflation, GDP deflator (annual %)	7,490071
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	1,33

Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	5,16
External balance on goods and services (% of GDP)	6,420853
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	1,069876
Imports of goods and services (% of GDP)	20,69024
Exports of goods and services (% of GDP)	27,1111
Central government debt, total (% of GDP)	11,20046

2014-yilda iqtisodiy o'sish sur'atlarining yanada pasayishi kuzatildi, YaIM 0,7% ga o'sdi. 2014-yilda inflyatsiya darajasi keskin ko'tarildi (11,4% gacha), sanoat ishlab chiqarishining o'sishi 1,7% ni tashkil etdi. 2014-yilda Rossiyadan kapital chiqishi rekord darajadagi 151,5 milliard dollarni tashkil etdi. So'nggi yillarda birinchi marta aholining real daromadlari kamaydi (0,7%).

2014-yil noyabr oyidan boshlab Rossiya Markaziy banki muntazam valyuta intervensiyalarini bekor qilib, o'zgaruvchan valyuta siyosatiga o'tdi.¹⁷

2014-yil dekabrda rublning AQSH dollari va yevroga nisbatan qulashi bilan birga Rossiyada valyuta va ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz boshlandi.¹⁸ Bunga jahon neft narxlarining tez pasayishi, shuningdek, qarshi iqtisodiy sanksiyalarning kiritilishi, Ukrainadagi voqealarga Rossiyaning aloqasi sabab bo'ldi.

8-jadval.

Series Name	2015	2016	2017	2018	2019
GDP (current US\$)	1,36E+12	1,28E+12	1,57E+12	1,67E+12	1,7E+12
GDP growth (annual %)	-1,97272	0,19369	1,82579	2,536331	1,341875
GDP per capita growth (annual %)	-2,18389	0,010248	1,709389	2,54459	1,410731
Inflation, GDP deflator (annual %)	7,249736	2,844223	5,349815	11,10402	3,784179
Employers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)	1,29	1,28	1,35	1,45	1,55
Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	5,57	5,56	5,21	4,85	4,5

¹⁷ Доклад о денежно-кредитной политике. Декабрь 2014

¹⁸ Бюллетень социально-экономического кризиса в России — июль 2015 — Положение регионов России в условиях кризиса

External balance on goods and services (% of GDP)	8,04743	5,190846	5,305238	9,900449	7,552017
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	0,502608	2,548499	1,814093	0,52617	1,881005
Imports of goods and services (% of GDP)	20,65596	20,66364	20,78564	20,61635	20,76103
Exports of goods and services (% of GDP)	28,70339	25,85448	26,09088	30,51679	28,31304
Central government debt, total (% of GDP)	13,54077	14,24174	..	..	..

Rossiya iqtisodiyoti 2015-yilga yuqoridagi muammolar bilan kirib keldi: neft narxining tushishi va iqtisodiy sanktsiyalarning saqlanib qolishi.¹⁹

Rublning zaiflashishi inflyatsiya o'sishining asosiy omillaridan biriga aylandi va natijada aholining real tasarrufidagi daromadlarining pasayishiga, iste'mol talabining uzoq muddatli sovishini, iqtisodiy turg'unlikni, qashshoqlikning o'sishi va aholining real daromadlarining pasayishi kabi holatlar yuzaga keldi²⁰.

2015-yil oxirida Rossiyaning yalpi ichki mahsuloti (2,8% ga) kamaydi, bu 2008-2009 yillardagi inqirozdan beri birinchi marta yuz berdi. Inflyatsiya darajasi 12,9% gacha ko'tarildi. Aholining real daromadlari 3,2% ga kamaydi. Shu bilan birga, kapital chiqib ketishining qariyb 3 baravarga (58 milliard dollargacha) kamayishi kuzatildi.

2015-yildan boshlab Rossiya Markaziy banki inflyatsiyani maqsadli rejimiga o'tkazdi. Maqsad 2017-yil oxiriga qadar inflyatsiyani yillik 4% gacha kamaytirish edi.

2016-yil neft narxining pasayishi sharoitida rublning zaiflashishi va haddan tashqari o'zgaruvchanligi bilan boshlandi. Yanvar oyida rublning dollarga nisbatan kursi bir necha bor 2014-yil dekabridagi "Qora seshanba" deb nomlangan vaqtdan beri minimal qiymatlarini yangiladi, ammo keyinchalik 2015-yil darajasida barqarorlashdi.

2016-yilning ikkinchi choragidan boshlab Rossiya iqtisodiyoti o'sishga o'tdi. Yil oxirida YaIM o'sishi 0,3 foizni tashkil etdi. Sanoat ham o'sishga o'tdi - sanoat ishlab chiqarish indeksi 1,3% ga o'sdi. Qishloq xo'jaligining o'sishi tezlashdi. Inflyatsiya sur'atlarining keskin pasayishiga import o'rnini bosuvchi jarayonlar, qishloq xo'jaligi ekinlarining mo'l hosillari va boshqa bir

¹⁹ ЕБРР спрогнозировал падение ВВП России в 2015 году на 5%. Интерфакс(19 января 2015). Дата обращения: 16 мая 2015.

²⁰ О ТЕКУЩЕЙ СИТУАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ПО ИТОГАМ I КВАРТАЛА 2015 ГОДА, Министерство экономического развития Российской Федерации, апрель 2015

qator omillar ta'sir ko'rsatdi - iste'mol narxlarining o'sishi 5,4 foizni tashkil etdi (butun postsovet davri uchun rekord darajadagi past ko'rsatkich). Kapitalning chiqib ketishi so'nggi yillardagi eng past darajaga (15 milliard dollar) tushdi. Shu bilan birga, aholi daromadlari pasayishda davom etdi (pasayish taxminan 6% ni tashkil etdi). Rosstat ilmiy-tadqiqot instituti ma'lumotlariga ko'ra, 2016-yilda Rossiyadagi korxonalar va tashkilotlar xodimlarining 10,7% ish haqi mehnatga layoqatli aholining bir kunlik ish haqidan past, ish haqining uch baravaridan past bo'lgan - 75%.

2017-yilda Rossiya yalpi ichki mahsulotining o'sishi 1,7% gacha tezlashdi. Inflyatsiya darajasi eng past darajaga tushdi. Mehnat bozoridagi vaziyat yaxshilandi - ishsizlik darajasi 2014-yil o'rtalaridan beri eng past darajaga tushdi, real ish haqi oshdi, shu bilan birga aholining real daromadlarining pasayishi kuzatildi (2017-yil yanvar-sentyabr oylarida 1,2 foizga).

Zahira jamg'armasi hajmi va Milliy farovonlik jamg'armasi oshdi (yanvar-avgust 2017-yilda \$ 4,6 milliard miqdorida).

NAFI Markazi tomonidan o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, so'nggi ikki yil ichida inflyatsiyani juda yuqori deb hisoblaydigan ruslarning ulushi sezilarli darajada kamaydi - 2015 yildagi 66% dan 2017 yilda 38% gacha. Shu bilan birga, o'rtacha deb baholaganlar (28% dan 42% gacha) yoki ahamiyatsiz (4% dan 12% gacha) deb baholaganlar soni o'sdi. Inflyatsiyaning real darajadagi pasayishini rossiyaliklar sezishdi (2017 yil dekabr holatiga ko'ra inflyatsiya 3,5% gacha tushdi). Eng katta o'zgarishlar kommunal xizmatlar uchun to'lovlar, benzin va sut mahsulotlari narxlarida qayd etildi - respondentlarning 72% ushbu toifadagi narxlarning ko'tarilishini ta'kidladilar.

2018-yilda iqtisodiy o'sish 2,3 foizgacha tezlashdi (so'nggi 6 yil ichidagi eng katta o'sish). Inflyatsiya darajasi 4,3% gacha o'sdi va Rossiya Markaziy bankining maqsadli qiymatidan 4% dan bir oz yuqori bo'ldi. So'nggi yillarda birinchi marta federal byudjet profitsit bilan ijro etildi. Aholining real daromadlari (1% ga) va real ish haqi (9% ga) o'sishi kuzatildi.

2019-yil 1 yanvardan boshlab bir vaqtning o'zida tariflar va soliqlar bilan bog'liq bir nechta qonunlar kuchga kirdi; Shunday qilib, QQS 18 foizdan 20 foizgacha, kommunal xizmatlar tariflari 1,7 foizga, tamaki mahsulotlariga aktsiz solig'i 10 foizga oshdi.

2019-yilga kelib Jahon banki tomonidan tuzilgan biznesni yuritish qulayligi bo'yicha Rossiyaning mavqei sezilarli darajada yaxshilandi (2009-yildagi 120-

o'rindan 31-o'ringa). 2019-yil aprelda Vladimir Putin Rossiyaning 2024-yilga kelib reytingda 20-o'ringa chiqishini maqsad qilib qo'ydi.²¹

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Economic Outlook Database, april 2020. IMF.org. International Monetary Fund. Дата обращения: 1 мая 2019
2. GDP (current US\$) (англ.). World Bank (14.04.2020). Дата обращения: 1 июля 2020
3. GDP based on PPP share of world total (англ.). IMF (14.04.2020). Дата обращения: 1 июля 2020.
4. Ольга Егеева. МВФ оценил долю государства в российской экономике в 33%. РБК(12 марта 2019). Дата обращения: 10 ноября 2019.
5. Валовая добавленная стоимость по видам экономической деятельности
6. Валовой региональный продукт в текущих основных ценах — всего (1998—2017 гг.)
7. Чернопятов А.М. Формирование современной экономики России // Инновационная экономика: информация, аналитика, прогнозы : журнал. — М.: Общество с ограниченной ответственностью «Издательский дом Магистраль», 2016. — № 1. — С. 66.
8. GDP, PPP (current international \$). Всемирный банк (9 февраля 2016). Дата обращения: 10 июля 2017.
9. Валовой внутренний продукт. Федеральная служба государственной статистики. Дата обращения: 10 июля 2017
10. GDP based on purchasing-power-parity (PPP) per capita (англ.). МВФ (10 October 2017). Дата обращения: 10 октября 2017
11. World Economic Outlook Database-April 2017, International Monetary Fund. Опубликовано 18 April 2017
12. РОССТАТ: Внешняя торговля Российской Федерации товарами (по методологии платежного баланса)
13. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators#>
14. Основные направления налоговой политики в Российской Федерации на 2008—2010 гг. // Министерство финансов Российской Федерации
15. Налоговая политика Путина сулит успех // The Wall Street Journal, 26 ноября 2002, Перевод на русский

²¹ Путин поручил занять 20-е место в рейтинге Doing Business к 2024 году

16. «Доклад об экономике России» № 18 // Всемирный банк
17. Доклад о денежно-кредитной политике. Декабрь 2014
18. Бюллетень социально-экономического кризиса в России — июль 2015 — Положение регионов России в условиях кризиса
19. ЕБРР спрогнозировал падение ВВП России в 2015 году на 5%. Интерфакс(19 января 2015). Дата обращения: 16 мая 2015.
20. О ТЕКУЩЕЙ СИТУАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ПО ИТОГАМ I КВАРТАЛА 2015 ГОДА, Министерство экономического развития Российской Федерации, апрель 2015
21. Путин поручил занять 20-е место в рейтинге Doing Business к 2024 году